

Programma van maatregelen Aalst – Nieuwstraat 38

Natasja Reyns

Bornem
2021

Gemotiveerd advies

Het was mogelijk om al het vooronderzoek uit te voeren dat noodzakelijk is om met voldoende zekerheid een uitspraak te doen over de aanwezigheid en de waarde van het archeologische erfgoed. Het uitgevoerde vooronderzoek gerapporteerd in de nota omvat een proefputtenonderzoek (projectcode 2021A284).

De resultaten van het bureauonderzoek wezen uit dat het onderzoeksgebied een zeer hoog archeologisch potentieel kent. Deze inschatting was gebaseerd op de ligging binnen de historische stadskern van Aalst, waar een complexe verticale stratigrafie te verwachten is, die teruggaat van de nieuwste tijd tot zelfs in de steentijd. De aanwezigheid van muurresten en meerdere vloerniveaus werd verwacht, evenals de aanwezigheid van onder meer oude ploeglagen en oudere bodemhorizonten waarin sporen ouder dan de middeleeuwse occupatie kunnen voorkomen. Het noordelijk deel van het perceel is zeker bebouwd geweest van voor het midden van de 16de eeuw en naar analogie met vondsten in de buurt zelfs al voor de 14de eeuw. Het zuidelijk deel van het perceel werd vermoedelijk pas in de 19de eeuw ingenomen door bebouwing. Daarvoor deed het dienst als (moes)tuin.

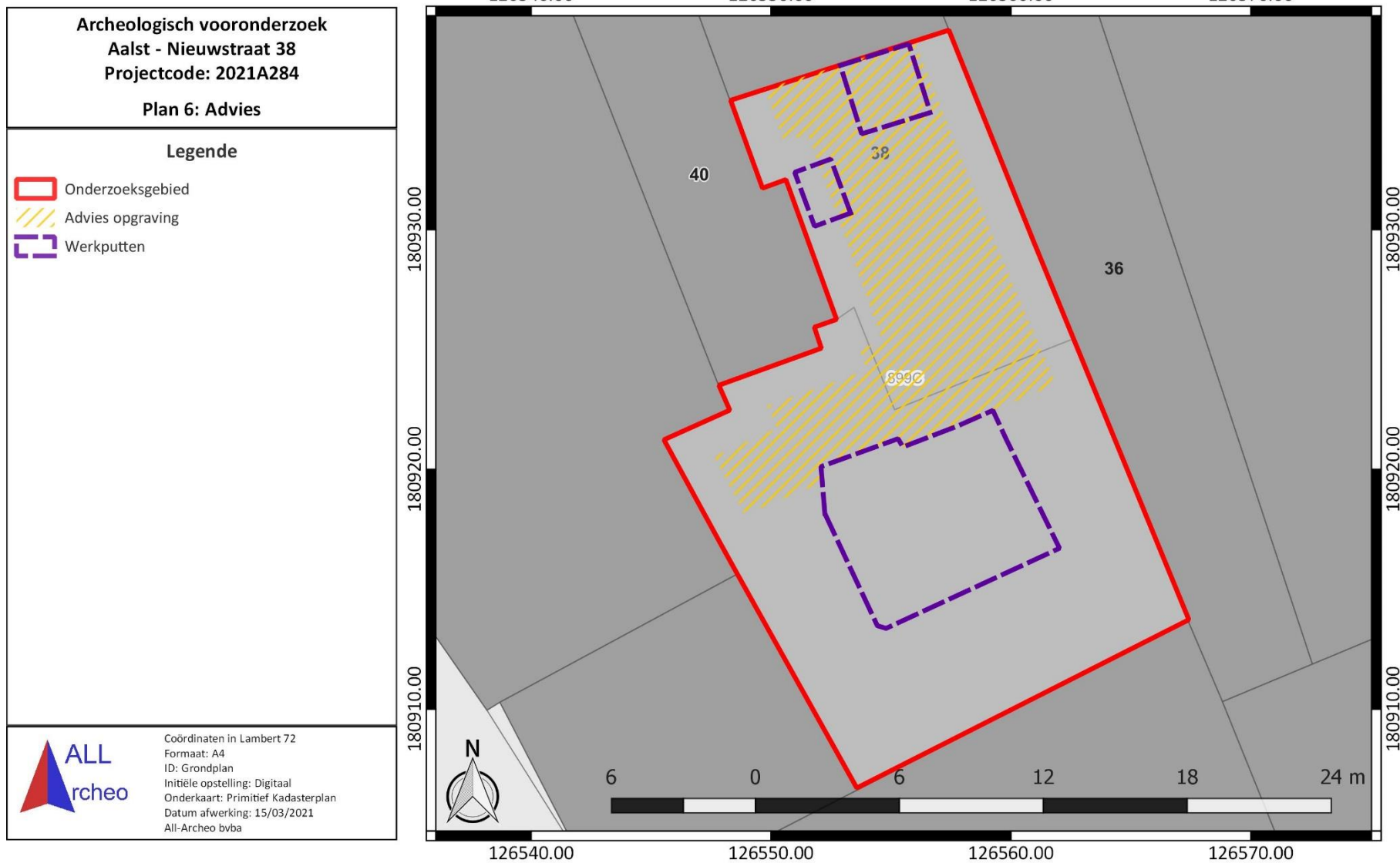
Het uitgevoerde proefputtenonderzoek bevestigt dat de bebouwing aan de straatzijde zeker teruggaat tot de nieuwe tijd. De aanwezigheid van een kuil met brandresten geeft aan dat zich in de buurt bebouwing bevond tijdens de stadsbrand van 1360. De resten van de brand werden onder meer in de aangetroffen kuil gedeponeerd.

In het zuiden van het onderzoeksgebied werden veel meer muurresten aangetroffen dan verwacht. We stelden inderdaad vast dat er sprake is van sporen van bebouwing sinds de 19de eeuw, maar ook oudere muurresten komen in deze zone voor. Verder wordt de zuidelijke zone gekenmerkt door verschillende (puin)kuilen, waarvan de oudste teruggaan tot de late middeleeuwen. Het zuiden van het onderzoeksgebied blijkt sterk opgehoogd in het verleden, waardoor resten uit de late middeleeuwen er pas vanaf een diepte van ca. 1,20 m onder het maaiveld aangesneden worden.

Aangezien bodemingrepen in deze zone overwegend beperkt blijven tot 60 cm onder het maaiveld, worden vooral de jongste resten van het bodemarchief bedreigd. De dieperliggende resten die teruggaan tot de late middeleeuwen, worden niet bedreigd door de geplande werken. Omwille daarvan wordt in deze zone geen bijkomend onderzoek meer nodig geacht. Ook ter hoogte van de liftput wordt geen bijkomend onderzoek nodig geacht omdat dit uitvoeringstechnisch zo moeilijk is dat het potentieel op kennisvermeerdering slechts laag ingeschat wordt.

Voor de zone achter de kelder aan de straatzijde tot aan de noordelijke wand van werkput 1 dient wel verder onderzocht te worden, tot op de volledige diepte waarop relevante archeologische resten aanwezig zijn. Hier worden onder meer resten gerelateerd aan bewoning uit de 14de eeuw verwacht.

De zone geadviseerd voor opgraving heeft een oppervlakte van ca. 120 m². Naar aanleiding daarvan werd een programma van maatregelen opgemaakt voor een archeologische opgraving.

Figuur 1: Overzicht van de nodig geachte maatregelen, weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

Programma van maatregelen voor een archeologische opgraving

Vraagstelling en onderzoeksdoelen

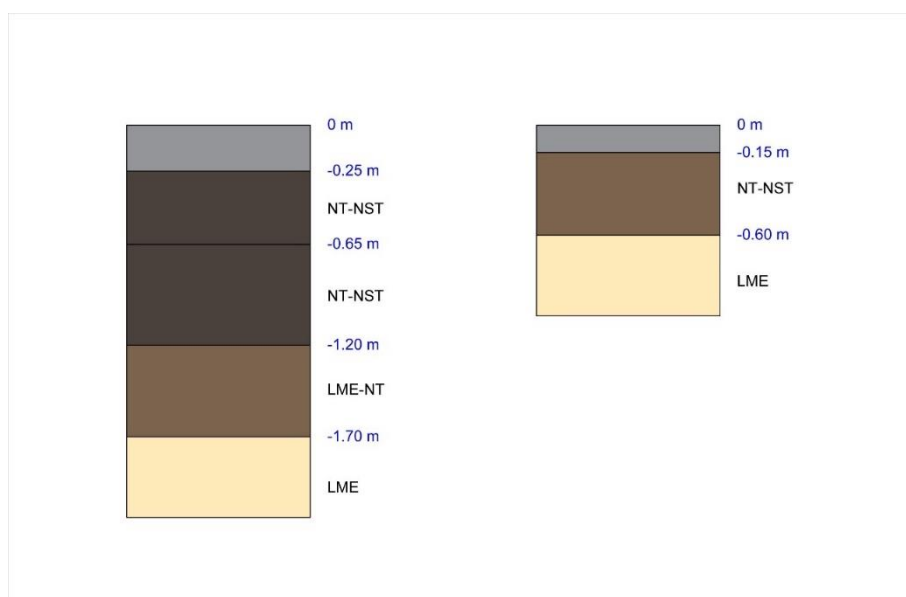
Het doel van het onderzoek is het exploiteren van het aanwezige potentieel aan kennisvermeerdering.

Dit kan door middel van volgende onderzoeksvragen:

- Wat is de aard, omvang, datering en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?
- Hoe is de opbouw van de chronologie van de aanwezige archeologische resten?
- Kan het onderzoek de gegevens uit het archeologisch vooronderzoek bevestigen of bijstellen?
- Zijn er sporen aanwezig die inzicht geven in de vroegere indeling van het erf en is daar een evolutie in te herkennen?
- Welke specifieke activiteiten hebben in het onderzoeksgebied plaatsgevonden? Wat zijn de materiële aanwijzingen hiervoor? Passen deze in de historische context van de locatie?
- Wat zeggen de aangetroffen vondsten over de welstand, levenswijze, sociale, economische en culturele achtergrond van de bewoners van het pand/de panden gedurende hun gebruiksperiode?
- Uit welke periode dateren de vondsten? Kan er een functionele interpretatie aan gegeven worden?
- Kan het onderzoek de gekende historische gegevens en interpretaties over het onderzoeksgebied fijn stellen, aanvullen en/of bijstellen?
- Welke fasering tonen de muurresten aan?

Onderzoeksstrategie en methode en technieken

Het betreft een site met complexe verticale stratigrafie. De zones voor opgraving worden onderzocht aan de hand van een vlakdekkende stratigrafische opgraving. Het staat de uitvoerder vrij om te bepalen of de opgraving zal gebeuren in één of meerdere opgravingsputten. De omvang van iedere put/ieder vlak is dusdanig dat er een goed ruimtelijk inzicht is en dat alle plannen naadloos aansluiten tot één overzichtelijk plan van het hele terrein.

Figuur 2: Schematische weergave van de vastgestelde stratigrafie met links het beeld ter hoogte van werkput 1 en rechts ter hoogte van werkput 2

Aan de hand van het uitgevoerde archeologische vooronderzoek ter hoogte van het onderzoeksgebied werden 2 opgravingsniveaus onderscheiden. Ter hoogte van complexe spoorcombinaties kan de aanleg van meerdere vlakken nodig zijn.

Tijdens het proefputtenonderzoek werd een beerput aangetroffen. Verder zijn er geen beer-, afval- of waterputten vastgesteld. Gezien de aard van de site zijn deze echter wel te verwachten.

Er moeten maatregelen genomen worden tegen overlast door oppervlaktewater. De maatregelen mogen niet schadelijk zijn voor het bodemarchief.

Staalname en conservatie

Tijdens de opgraving dient een zo volledig mogelijke inzameling en registratie van natuurwetenschappelijke vondsten en een adequate staalname voor natuurwetenschappelijk onderzoek plaats te vinden, die een kwaliteitsvolle basis bieden om een assessment en eventuele verwerking en vervolgonderzoek uit te voeren. Verder dienen ze kwaliteitsvolle analyses aan te leveren die vanuit natuurwetenschappelijke gegevens de archeologische interpretatie ondersteunen en versterken. De methode dient te voldoen aan de bepalingen van hoofdstuk 20 uit de Code van Goede Praktijk. De methode met betrekking tot de toepassing van conservatie dient te voldoen aan de bepalingen in Deel 4 van de Code van Goede Praktijk.

Staalname spitst zich toe op de mogelijkheden voor het verfijnen van de datering van de aangetroffen sporen, bijvoorbeeld aan de hand van dendrochronologie. ¹⁴C-onderzoek is wellicht in minder grote mate aangewezen, omdat na ca. 1650 de resultaten weinig bruikbaar worden.¹ Mogelijk is het wel zinvol voor eventuele oudere fasen.

Anderzijds dienen ook stalen genomen te worden die een antwoord kunnen bieden op onderzoeksvragen met betrekking tot het landschap waarin de sporen te situeren waren (onderzoek van pollen, botanische macroresten, ...). Dat kan door bemonstering van bodemprofielen, maar ook van sporen, zoals waterputten.

Bij het aantreffen van waterputten, beerputten en/of diepe afvalputten wordt bijzondere aandacht besteed aan de monsternamen. Ze worden bemonsterd en gezeefd met het oog op de analyse van het consumptiepatroon.

Baksteen- en mortelstalen dienen genomen te worden van elke constructiefase van elk gebouw. Doel van de inzameling van deze stalen is vergelijking toe te laten met andere gebouwen in de regio. Hetzelfde geldt voor natuurstenen bouwmaterialen. Van het natuursteen is het mogelijk de steensoort en de herkomst te bepalen.

Metalen voorwerpen worden mogelijk aangetroffen. Hiervoor kan röntgenonderzoek noodzakelijk zijn, om het oorspronkelijke object te kunnen herkennen en ook conservatie is mogelijk aan de orde. Verder wordt mogelijk aardewerk en glas aangetroffen. Of conservatie noodzakelijk of wenselijk is, moet blijken uit het conservatie assessment in het kader van de opgraving.

Omvang en criteria

De onderzoeksdoelen zijn succesvol bereikt wanneer de vooropgestelde onderzoeksvragen en de bijkomende onderzoeksvragen die opgesteld worden naar aanleiding van het assessment beantwoord zijn.

¹ Haneca et al. 2019, 40

Schatting duur

Voor de opgraving met een oppervlakte van ca. 120 m², wordt op basis van de voorziene inzet van betrokken actoren (zie verder) de totale duur van het veldwerk geschat op 5 werkdagen. Het assessment wordt geschat op 2 werkdagen, de verwerking op 4 werkdagen en de rapportering op 4 werkdagen. De termijn voor conservatie en natuurwetenschappelijk onderzoek is op dit moment nog niet in te schatten. Ze zijn afhankelijk van de ingezamelde vondsten en stalen tijdens het veldwerk. Dit maakt dat de totale duur van de opgraving naar schatting 15 werkdagen bedraagt. De werkelijke duur van de opgraving kan afwijken van de schatting. De schatting is enkel indicatief.

Kostenraming

Op basis van de voorziene uitvoeringsmethoden, schatting van de termijn en voorziene inzet van betrokken actoren wordt volgende raming van de kosten vooropgesteld:

Veldwerk: 5850 euro
Assessment: 660 euro
Verwerking: 2570 euro
Rapportering: 1320 euro

De kostprijs van conservatie en natuurwetenschappelijk onderzoek is op dit moment nog niet in te schatten. Deze is afhankelijk van de ingezamelde vondsten en stalen tijdens het veldwerk. Er kan uitgegaan worden van een kostprijs die maximaal zal liggen rond 3000 euro.

Dit komt op een raming van 13400 euro. De raming is exclusief grondwerken en werfvoorzieningen. De werkelijke kostprijs kan afwijken van de raming. De raming is enkel indicatief.

Noodzakelijke competenties

De actoren die betrokken moeten worden bij de uitvoering van de archeologische opgraving zijn:

- Een veldwerkleider met 120 werkdagen opgravingservaring op sites met een complexe verticale stratigrafie en op sites met muurresten.
- Een assistent-archeoloog met 60 werkdagen opgravingservaring op sites met een complexe verticale stratigrafie. Daarnaast dient deze te beschikken over minstens 30 dagen opgravingservaring met sites met muurresten.
- Eén medewerker

De inzet van een aardkundige wordt niet nodig geacht, omdat er voldoende inzicht in de bodemopbouw is op basis van het bodemkundig onderzoek tijdens het proefputtenonderzoek. Tijdens de opgraving is het echter wel mogelijk dat de inzet van een aardkundige, een conservator, een natuurwetenschapper, een fysisch antropoloog of een materiaaldeskundige nodig blijkt. In dat geval dienen de desbetreffende actoren betrokken te worden bij de uitvoering van het onderzoek.

Bij natuurwetenschappelijk onderzoek worden minstens de natuurwetenschapper en de veldwerkleider ingezet. Bij het assessment bij opgravingen worden minstens de erkende archeoloog en de veldwerkleider ingezet. De materiaaldeskundige, natuurwetenschapper, fysisch antropoloog en conservator worden betrokken indien de situaties zich voordoen waar zij voor verantwoordelijk zijn of in gespecialiseerd zijn. Bij de rapportering over de opgraving worden minstens de erkende archeoloog en de veldwerkleider ingezet. Bij de conservatie en langdurige bewaring worden minstens de conservator, de veldwerkleider en de erkende archeoloog ingezet.

Risicofactoren

Veiligheid en stabiliteit van de panden en muren die aansluiten op de grenzen van het onderzoeksgebied is een belangrijke risicofactor tijdens dit onderzoek. Om de stabiliteit en de veiligheid te garanderen werden voorafgaand aan het proefputtenonderzoek trekpalen geplaatst. De opgravingszone houdt ca. 1,5 m afstand tot de perceelsgrenzen en blijft achter de trekpalen die langs de perceelsgrenzen staan.

Indien een stabiliteitsingenieur tijdens de uitvoering van de opgraving bijkomende maatregelen oplegt om de veiligheid en stabiliteit te garanderen, dan dienen deze door het opgravings-team gevolgd te worden. Indien dit een afwijking van het programma van maatregelen betekent, wordt dit gemotiveerd in het archeologierapport en in het eindverslag.

Bewaren of deponeren van het archeologisch ensemble

Met betrekking tot het bewaren of deponeren van het archeologisch ensemble dat het resultaat is van de archeologische opgraving wordt een overdracht voorgesteld aan het onroerenderfgoeddepot van SOLVA (Gentsesteenweg 1 B, 9520 Sint-Lievens-Houtem).

Voor een groot deel van de archeologische vondsten wordt verwacht dat bijkomende conservatie hoogstwaarschijnlijk niet aangewezen is op basis van de goede bewaringstoestand. Bij langdurige bewaring dienen vooral schommelingen in temperatuur en relatieve luchtvochtigheid vermeden te worden door bewaring in een geschikte omgeving. Na uitvoering van het veldwerk voert de veldwerkleider een conservatie-assessment uit van de ingezamelde vondsten. Indien conservatie nodig is om behoud te verzekeren doet de veldwerkleider hier een onderbouwd voorstel toe.

Bibliografie

Haneca, K./A. Ervynck/M. Van Strydonck, 2019: *14C: dateren met radiokoolstof*, Brussel (Handleidingen agentschap Onroerend Erfgoed 21).